

PL 71
Sajos
99870 Inari

Lausunto

1.2.2016

Sosiaali- ja terveysministeriö

Lausuntopyyntöne 19.11.2015 STM068:00/2015

LAUSUNTO SOTE- JA ALUEHALLINTOUUDISTUKSESTA

1. SámiSoster yhdistyksestä lyhyesti

SámiSoster ry on vuonna 1997 perustettu valtakunnallinen, saamelaisista lähtökohdista toimiva sosiaali-, terveys- ja hyvinvointialan yhdistys, jonka sääntöjen mukaisena tarkoituksena on valvoa, ylläpitää ja edistää saamelaisten asemaa ja oikeuksia alkuperäiskansana sosiaali- ja terveysalalla sekä hyvinvointiin liittyvissä kysymyksissä kansallisissa ja kansainvälisissä yhteyksissä. Tarkoituksensa toteuttamiseksi yhdistys seuraa saamelaisten yhteiskunnalliseen asemaan vaikuttavan lainsäädännön, hallinnon ja rahoituksen toteutumista valtiosisäisen oikeuden ja kansainvälisten sopimusten mukaisesti, tekee edellä mainituissa asioissa aloitteita ja antaa lausuntoja sekä järjestää omakustannushintaan saamenkielisiä sosiaali- ja terveysalan palveluja. Lisäksi yhdistys harjoittaa saamelaisväestön sosiaali- ja terveysalaan kuuluvaa kehittämis-, kokeilu-, koulutus-, kuntoutus-, tiedotus-, julkaisu- ja tutkimustoimintaa. Yhdistys on Suomen ainoa saamelainen sosiaali- ja terveysalan yhdistys.

2. Sote- ja aluehallintouudistuksen päätarkoituksesta ja merkityksestä

Sosiaali- ja terveysministeriön sekä valtiovarainministeriön yhteisen lausuntopyynnön mukaan sosiaali- ja terveydenhuollon uudistusta, itsehallintoalueiden perustamista ja aluehallintouudistusta valmistellaan näiden ministeriöiden yhteisessä hankkeessa. Tarkoituksena on uudistaa sosiaali- ja terveydenhuollon rakenne, palvelut ja rahoitus sekä aluehallinnon tehtävät. Myös sosiaali- ja terveydenhuollon ohjausjärjestelmää aiotaan uudistaa. Sosiaali- ja terveydenhuollon aineellista lainsäädäntöä kuten sosiaalihuoltolakia tai terveydenhuoltolakia ei ole tarkoitus tämän uudistuksen yhteydessä muuttaa.

Uudistuksen mittaluokka on valtava erityisesti hallintoa silmällä pitäen. Sitä kuvastaa osaltaan se, että nyt aiotaan itsenäisen Suomen historiassa tiettävästi ensimmäisen kerran - Kainuun hallintokokeilua lukuun ottamatta (L 343/2003) - hyväksikäyttää perustuslain jo vuodesta 1919 lukien suomaa mahdollisuutta muodostaa kuntia suurempia itsehallintoalueita. Itsehallintoalueet on tarkoitus perustaa nykyisen maakuntajaon pohjalta, joten kyse on tosiasiaassa maakuntien itsehallinnon muodostamisesta. Maakunnallisten itsehallintoalueiden perustaminen merkitsee samalla sitä, että maahan perustetaan kokonaan uusi edustuksellisuuteen perustuva

julkisen hallinnon organisaatiomuoto. Nämä 18 itsehallintoaluetta tulevat olemaan alueellaan varsin voimakkaita toimijoita ja vallankäyttäjiä, sillä ne on tarkoitettu perustaa monitoimialaisiksi. Sote-tehtävien lisäksi niille aiotaan siirtää jo alkuvaiheessa muun muassa pelastustoimen ja nykyisten maakuntien liittojen tehtävät sekä ELY-keskusten alueelliseen kehitykseen ja elinkeinorahoitukseen liittyviä tehtäviä. Myöhemmin niille todennäköisesti keskitetään muitakin tehtäviä kuten aluehallintouudistusta koskevista valmisteluasiakirjoista ilmenee.

Osana uudistusta aiotaan uudistaa myös aluehallintoa. Uudistuksen tavoitteena on sovittaa yhteen valtion aluehallinto ja maakuntahallinto sekä yksinkertaistaa julkisen aluehallinnon järjestämistä. Uudistuksella pyritään luomaan tarkoituksenmukainen työnjako kuntien, itsehallintoalueiden, valtion aluehallinnon ja keskushallinnon välillä. Hallitusohjelman mukaan ensisijaisena ratkaisuna on toimintojen keskittäminen tehtäviltään ja toimivallaltaan selkeille maakunnallisille itsehallintoalueille. Ministeri Lauri Tarasti valmisteli valtiovarainministeriön toimeksiannosta kyseistä uudistusta selvittämällä muun muassa sitä, mitä valtion aluehallinnon tehtäviä voitaisiin siirtää itsehallintoalueille. Tarasti luovutti selvityksensä 26.1.2016.

3. Perustuslaissa säädetyistä itsehallintomuodoista

Suomen perustuslain (731/1999) 121 §:ssä säädetään kolmesta itsehallintomuodosta, jotka liittyvät olennaisesti sote- ja aluehallintouudistukseen. Pykälän kolme ensimmäistä momenttia koskevat kunnallista itsehallintoa, joka on luonteeltaan paikallista, kunnan asukkaille kuuluvaa itsehallintoa. Pykälän neljännessä momentissa säädetään puolestaan kuntia suuremmista itsehallintoalueista sekä saamelaisten kieltään ja kulttuuriaan koskevasta itsehallinnosta saamelaisten kotiseutualueella. Kaikista näistä itsehallintomuodoista säädetään tarkemmin lailla.

Kuntia laajemmasta itsehallinnosta on kyse alueitsehallinnosta, joka kuuluu alueen kaikille asukkaille. Saamelaisten itsehallinto on perustuslaissa rajattu saamelaisten kotiseutualueeseen. Siinä mielessä se on alueellista itsehallintoa. Siitä huolimatta tämä itsehallinto on perusteiltaan saamelaisille alkuperäiskansana kuuluvaa etno-poliittista itsehallintoa, johon sisältyvät oikeudet kuuluvat vain saamelaisille etnisin perustein asuinpaikasta riippumatta. Lainvalmisteluasiakirjoissa onkin todettu, että joissakin asioissa kuten saamelaisten kouluopetusta koskevissa asioissa saattaa tulevaisuudessa olla perusteltua soveltaa itsehallinnon periaatetta myös saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella (HE 248/1994 vp, s. 15 – 16, vrt. SiVL 2/1992 vp). Saamelaisille Suomessa kuten muissakin pohjoismaissa turvattu etno-poliittinen itsehallinto on kansallisen ja paikallisen poliittisen järjestelmän rinnakkaisjärjestelmä. Sen vuoksi näiden järjestelmien välisten toimivaltasuhteiden järjestämiseen on kiinnitettävä erityistä huomiota.

Perustuslain 121 §:n tunnustamat kolme itsehallintomuotoa nauttivat kaikki yhtä vahvaa perustuslain suojaa siinä muodossa kuin ne on perustuslakiin otettu. Saamelaisten itsehallinto ei tee tässä suhteessa poikkeusta eikä se siten ole mitenkään alisteinen kyseisessä perustuslain säännöksessä mainittuun kahteen muuhun itsehallintomuotoon nähden. Saamelaisten itsehallinnon perustaa koskevan lainsäädännön perusteluissa on nimenomaisesti todettu, että saamelaiskäräjille

itsehallinnon toteuttajana on tarkoitettu antaa saamen kieltä ja kulttuuria koskevissa asioissa kunnalliseen itsehallintoon rinnastettava asema (HE 190/1995 vp, s. 1).

Nyt puheena olevat maakunnalliset itsehallintoalueet on tarkoitus perustaa perustuslain 121 §:n 4 momentin nojalla. Sote- ja aluehallintouudistusta koskevissa valmisteluasiakirjoissa on laajasti käsitelty itsehallintoalueiden perustamiseen liittyviä eri puolia samoin kuin alueitsehallinnon ja kuntien itsehallinnon sekä alueitsehallinnon ja valtion hallinnon välisiä työnjako- ja toimivaltasuhteita. Saamelaisten perustuslaillisesta itsehallinnosta ei ole mainittu sanallakaan, vaikka sen ja alueitsehallinnon välisiä työnjako- ja toimivaltasuhteita olisi pitänyt selvittää ainakin Lapin maakunnan osalta. Valmistelussa näyttää jääneen huomaamatta se olennainen seikka, että uudistuksen tultua voimaan saamelaisten kotiseutualueella on voimassa kaikki perustuslain 121 §:n tuntemat itsehallintomuodot. Vastaavaa tilannetta ei synny muualla Suomessa. Tähän uuteen tilanteeseen liittyvät kysymykset olisi selvitettävä viimeistään nyt ennen uudistusta koskevan lainsäädännön antamista. Tarastin selvityksessä on kahdessa kohdassa viitattu saamenkielisiin palveluihin, mutta ei siinäkään ole arvioitu saamelaisten itsehallinnon asemaa sekä kehittämistarpeita ja -mahdollisuuksia uudistuksen yhteydessä.

4. Saamelaisten perusoikeudet ja itsehallinto

Saamelaisten kielellisistä ja kulttuurisista perusoikeuksista ja niitä toteuttavasta itsehallinnosta otettiin säännökset perustuslakiin 1990-luvun puolivälissä. Elokuussa 1995 voimaantulleen perusoikeusuudistuksen yhteydessä perustuslakiin lisättiin saamelaisia erityisesti koskeva perusoikeussäännös, jonka mukaan saamelaisilla alkuperäiskansana on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan (969/1995, 14.3 §). Vuoden 1996 alussa perustuslakiin lisätyllä säännöksellä saamelaisille turvattiin saamelaisten kotiseutualueella kieltään ja kulttuuriaan koskeva itsehallinto sen mukaan kuin lailla säädetään (973/1995, 51 a §). Samassa yhteydessä säädettiin laki saamelaiskäräjistä, jonka tehtävänä on hoitaa saamelaisten itsehallintoon ja heidän asemaansa alkuperäiskansana kuuluvia asioita (974/1995). Mainitut perustuslain säännökset sisältyvät myös uuteen vuoden 1999 perustuslakiin (17.3 § ja 121.4 §). Säännösten perustana on eduskunnan lausuma vuodelta 1993, jossa eduskunta edellytti saamelaisten kielellisten ja kulttuuristen oikeuksien riittävän tason turvaamista kulttuuriautonomian perustalta (Eduskunnan kirjelmä 1.10.1993).

Saamelaisten perusoikeussäännöksen tarkoituksena on turvata saamelaisten omaperäisen kulttuurin säilyminen. Siinä yhteydessä käsite kulttuuri on ymmärretty laajasti niin, että se antaa suojan saamelaisten koko kulttuurimuodolle. Säännös tarjoaa valtiosääntöisen perustan saamelaisten elinolosuhteiden kehittämiseksi heidän omaa kulttuuriperinnettä kunnioittaen (HE 309/1993 vp, s. 25 ja 65).

Vuoden 1996 alusta voimaantulleen *saamelaisten itsehallinnon* perustaa koskevan lainsäädännön – perustuslain säännöksen ja sen nojalla annetun saamelaiskäräjälain – tarkoituksena on turvata saamelaisten oikeus muihin väestöryhmiin nähden yhdenvertaiseen kohteluun hallinnossa etnisen kulttuuri-itsehallinnon perustalta. Tavoitteena on luoda saamelaisille perustuslain turvaama hallinnollis-poliittinen asema, jonka avulla he voisivat aiempaa laajemmin vaikuttaa päätettäessä saamen kieltä, kulttuuria ja yhteiskunnallisia oloja sekä saamelaisten asemaa alkuperäiskansana

koskevista asioista. Lainsäädännön perustelujen mukaan toteutuessaan tämä tavoite edistäisi saamelaisten mahdollisuuksia huoltaa, ylläpitää ja kehittää kieltään ja kulttuuriaan sekä sosiaalisia ja taloudellisia olojaan (HE 248/1994 vp, s. 1 ja 14).

Saamelaisten itsehallintoa koskeva perustuslain säännös luo puitteet saamelaishallinnon tehtävien ja toimivallan järjestämiseksi lainsäädännössä suhteessa kuntien ja valtion hallintoon (HE 248/1994 vp, s. 1). Säännöksellä pyritään siihen, että tulevassa lainsäädännössä määrättäisiin itsehallintoon piiriin kuuluvissa asioissa toimielimet, toimivaltarajat ja tehtävät saamelaishallinnolle, kunnalliselle itsehallinnolle ja valtion hallinnolle. Säännös mahdollistaa sen, että saamelaisten itsehallintoon kuuluvia tehtäviä voidaan ottaa kuntien tai valtion hallintoa koskevaan lainsäädäntöön tai että näitä tehtäviä siirretään kuntien tai valtion hallinnosta erityiselle saamelaishallinnolle (HE 248/1994 vp, s. 1, 16 ja 20). Tältä osin on näin ollen huomattava, että saamelaisten itsehallintoon kuuluvia asioita voivat hoitaa muutkin tahot kuin saamelaiskäräjät (ks. HE 248/1994 vp, s. 21).

Saamelaisten kulttuuri-itsehallinto on tarkoitettu dynaamiseksi niin, että saamelaiset voivat itse kehittää sitä. Sen vuoksi perustuslain säännöksellä ja saamelaiskäräjälaille ei ollut alun pitäenkään tarkoitus säätää tyhjentävästi itsehallinnon sisällöstä ja laajuudesta ja kahlita sillä tavoin itsehallinto staattiseksi tietynkaltaiseksi järjestelmäksi. Säännöksen tarkoituksena on luoda edellytykset parantaa saamelaisen kansanryhmän asemaa kunnallisessa itsehallinnossa, valtion hallinnossa ja erityisessä saamelaishallinnossa sitä mukaa, kun saamelaisten kulttuuri-itsehallintoa ja sen mukaisia hallintopalveluja kehitetään lainsäädännössä (HE 248/1994 vp, s. 20 - 21). Siten lainsäätäjän tarkoituksena on, että itsehallinnon sisällöstä ja laajuudesta säädetään tarkemmin saamelaiskäräjälain lisäksi myöhemmin annettavilla muilla laeilla sitä mukaa kun itsehallintoa kehitetään. Tämä tarkoitus ilmenee myös saamelaiskäräjälain 1 §:stä. Saamelaisten kulttuuri-itsehallintoa turvataan ja kehitetään siten sääntelykokonaisuudella, joka muodostuu perustuslain lisäksi tavallisista eduskuntalaeista.

Perustuslain säännökset saamelaisten perusoikeuksista ja itsehallinnosta liittyvät kiinteästi yhteen. Perusoikeussäännöksen sanamuoto sisältää jo ajatuksen siitä, että saamelaiset saavat aikaisempaa enemmän määrätä säännöksessä mainituista asioista ja ohjata niiden tulevaa kehitystä (HE 248/1994 vp, s. 17). Itsehallintosäännöksessä käytetty kulttuuri käsite on sisällöllisesti sidottu saamelaisten perusoikeussäännökseen, jossa siis kulttuuri ymmärretään laajasti kuten edellä selostettiin. Lisäksi itsehallintosäännös täydentää perusoikeussäännöstä ja tukee sen mukaisten oikeuksien toteutumista myös käytännössä. Eduskunnan sivistysvaliokunta totesi aikanaan itsehallintolakiesityksestä antamassaan lausunnossa, että kyseisellä lakikokonaisuudella luodaan hallinnolliset puitteet saamelaisten perusoikeuksien toteuttamiselle (SiVL 9/1994 vp, s. 1). Näin ollen perusoikeussäännös ohjaa itsehallintolainsäädännön tulkintaa.

Molemmat perustuslain säännökset ovat myös läheisessä yhteydessä perustuslain 6 §:ssä säädettyyn vaatimukseen kansalaisten yhdenvertaisesta kohtelusta. Yhdenvertaisuussäännöksen tarkoituksena on edistää tosiasiallisen yhdenvertaisuuden toteutumista. Sen saavuttamiseksi julkisen vallan on tarvittaessa ryhdyttävä positiivisiin erityistoimenpiteisiin. Saamelaisten osalta tähän on edelleen tarvetta, jotta

he voivat valtaväestöön nähden yhdenvertaisesti ylläpitää ja kehittää kieltään, kulttuuriaan ja yhteiskuntaelämänsä sekä päättää niiden tulevasta kehityksestä.

5. Saamelaisten itsehallinnon alasta

Mainitussa perustuslain 121.4 §:ssä saamelaisten itsehallinto on rajattu saamen kieleen ja kulttuuriin saamelaisalueella sen mukaan kuin lailla säädetään. Itsehallinnon toteuttamista varten asetetun saamelaiskäräjien tehtävänä on hoitaa sitä koskevan lain 5 §:n mukaan saamelaisten omaa kieltä ja kulttuuria sekä heidän asemaansa alkuperäiskansana koskevat asiat. Tehtäväalue vastaa siten saamelaisten perusoikeussäännöksessä säänneltyä alaa (HE 248/1994 vp, s. 24). Saamelaiskäräjien tehtäviä ja toimivaltaa sääntelevän saamelaiskäräjälain 2. lukuun sisältyvässä 9 §:ssä on konkreettinen listaus niistä asioista, jotka ainakin kuuluvat saamelaisten perustuslaillisen itsehallinnon piiriin. Pykälän 5 kohdassa on mainittu muun muassa sosiaali- ja terveystalvet ja niiden kehittäminen.

Perusoikeussäännös tunnustaa saamelaiset alkuperäiskansaksi, johon asemaan liittyvät oikeudet ilmenevät kansainvälisistä ihmisoikeusasiakirjoista. Sen vuoksi itsehallinnon sisältö ja laajuus ei määräydy yksinomaan kansallisen lainsäädännön mukaan, vaan siihen vaikuttavat myös mainittujen ihmisoikeusasiakirjojen määräykset. Perustuslain säännökset saamelaisten perusoikeuksista ja itsehallinnosta sekä kansainväliset ihmisoikeusasiakirjat yhdessä määrittävät itsehallinnon sisällön ja ne oikeudelliset puitteet, joiden sisällä saamelaisten oikeusasemaa itsehallinnon perustalta tulisi kehittää alemmassa lainsäädännössä. Ihmisoikeusasiakirjat ja niiden tulkinta kehittyvät ajassa, niin myös käsitys itsehallinnon sisällöstä.

Alkuperäiskansojen oikeusaseman sääntelyssä on keskeistä koko kulttuurimuodon suojaaminen. Pyrkimys käy selville erityisesti ILO:n alkuperäiskansoja koskevasta yleissopimuksesta nro 169 ja YK:n julistuksesta alkuperäiskansojen oikeuksista. Nämä asiakirjat kattavat lähes kaikki inhimillisen elämän alueet. Vaikka ILO-sopimus ei muodollisesti tunnusta alkuperäiskansojen itsemääräämisoikeutta, on katsottu, että sopimuksen velvoitteita kokonaisuutena tulkiten syntyy sen ratifioiville valtioille velvoite taata jonkinasteinen autonomia alueellaan asuvalle alkuperäiskansalle. Sopimus sisältääkin runsaasti itsemääräämisoikeuteen läheisesti liittyviä määräyksiä (erit. 6 ja 7 artiklat). Suomi ei ole vielä ratifioinut ILO-sopimusta, mutta eduskunnan sosiaalivaliokunnan vuonna 1990 antaman lausunnon mukaan Suomessa on kuitenkin jo ennen sopimuksen ratifiointia pyrittävä toimimaan lainsäädännössä ja hallinnossa sopimuksen säännösten ja hengen mukaisesti (SoVL 11/1990 vp).

YK:n yleiskokous hyväksyi pitkän valmistelun jälkeen vuonna 2007 alkuperäiskansojen oikeuksia koskevan julistuksen¹ (jäljempänä alkuperäiskansajulistus). Julistuksen 3 ja 4 artiklat turvaavat alkuperäiskansoille laajan itsemääräämisoikeuden ja sitä toteuttavan itsehallinnon. Itsemääräämisoikeutta koskeva 3 artikla on julistuksen keskeisin määräys, joka ohjaa julistuksen muiden määräysten tulkintaa.

¹ A/RES/61/295.

Alkuperäiskansajulistus ei ole kansainvälinen sopimus, minkä vuoksi se ei ole suoraan kansainvälisoikeudellisesti sitova asiakirja. Julistuksella ei myöskään luoda uusia oikeuksia vaan se kokoaa yhteen jo muissa kansainvälisissä asiakirjoissa olevia oikeuksia ja periaatteita. Se heijastaa kuitenkin alkuperäiskansoja koskevan kansainvälisen oikeuden kehitystä sekä valtioiden sitoutumista edistää, kunnioittaa ja toteuttaa alkuperäiskansojen oikeuksia.

Suomi osallistui muiden pohjoismaiden tavoin aktiivisesti julistuksen valmisteluun, tuki sen keskeisten periaatteiden hyväksymistä ja äänesti sen hyväksymisen puolesta, mikä antaa aiheen odottaa Suomen tekevän myös kaikkensa julistuksen mukaisten oikeuksien kuten itsemääräämisoikeuden toteuttamiseksi omassa lainsäädännössään saamelaisten hyväksi. Suomi osallistui YK:n yleiskokouksen täysistunnossa 22. – 23.9.2014 järjestettyyn ensimmäiseen, korkean tason ”alkuperäiskansojen maailmankonferenssiin” ja tuki aktiivisesti sen loppupäätelmiä, joiden mukaan valtiot vahvistavat sitoutumistaan YK:n alkuperäiskansajulistukseen ja alkuperäiskansaoikeuksien edistämiseen².

6. Valtion vastuu saamelaisten perusoikeuksien ja itsehallinnon toteutumisessa

Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Tämä säännös on sillä tavoin ”epäitsenäinen”, että se tulee sovellettavaksi vain yhdessä jonkin perusoikeussäännöksen tai ihmisoikeusmääräyksen kanssa. Turvaamisvelvollisuus sisältää sekä säännöksessä mainittujen oikeuksien suojaamisvelvollisuuden että niiden toteuttamisvelvollisuuden. Jälkimmäiseen velvollisuuteen liittyen valtion on aktiivisesti toimittava saamelaisten perusoikeuksien toteutumiseksi niin lainsäädännössä kuin hallinnossakin kuten myös eduskunnan käyttäessä budjettivaltaa (vrt. PeVM 25/1993 vp, s. 3 ja 6).

Valtion velvollisuutena on turvata saamelaisten perusoikeuksien toteutuminen esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa ja huolehtia myös niiden riittävästä rahoituksesta. Turvaamisvelvollisuuden keskeisenä sisältönä on se, että perusoikeuksien käyttämiselle ja toteutumiselle luodaan tosiasialliset edellytykset. Valtion on siten pidettävä huoli muun muassa siitä, että saamelaisilla on tosiasialliset mahdollisuudet saada omakielisiä ja oman kulttuurinsa mukaisia sosiaali- ja terveystalv palveluja (jäljempänä saamelaiserityiset sote-palvelut) ja myös kehittää niitä omaehtoisesti.

Valtiolla on vastuu myös saamelaisten perustuslaillisen itsehallinnon toteutumisessa. Tämä velvollisuus ilmenee itsehallintoa koskevasta lakiesityksestä, jonka mukaan perustuslain säännös saamelaisten itsehallinnosta luo valtiolle velvollisuuden toimia lainsäädännössä itsehallinnon toteuttamiseksi (HE 248/1994 vp, s. 21). Velvollisuus edistää itsehallinnon toteutumista kuuluu erityisesti oikeusministeriölle, jonka toimialaan saamelaisten itsehallinto sisältyy valtioneuvoston ohjesäännön (262/2003) 14 §:n 6. kohdan mukaan. Oikeusministeriön tulisi myös nyt puheena olevaan sote- ja aluehallintouudistukseen liittyvien lainsäädäntöhankkeiden yhteydessä osaltaan valvoa ja edistää saamelaisten itsehallinnon toteutumista yhteistyössä saamelaisia edustavien tahojen kanssa.

² A/RES/69/2.

7. Esitykset

SámiSoster ry toteaa viitaten edellä selostettuun saamelaisten oikeudelliseen asemaan, että julkisella vallalla, erityisesti valtiolla on velvollisuus turvata saamelaisten kielellisten ja kulttuuristen perusoikeuksien toteutuminen ja että tämän tulisi tapahtua saamelaisten perustuslaillisen itsehallinnon perustalta. Yhdistys katsoo, että nyt vireillä olevassa laajassa ja moniulotteisessa uudistuksessa on ensisijaisesti kyse hallinnon uudistamisesta, missä yhteydessä on luontevaa lisätä saamelaisten vaikutus- ja osallistumismahdollisuuksia kehittämällä heille perustuslaissa turvattua itsehallintoa lainsäätäjän tahdon mukaisesti. Samassa yhteydessä olisi turvattava myös riittävä, kohdennettu valtion rahoitus tämän itsehallinnon ohjauksessa järjestettäviin ja tuotettaviin saamelaiserityisiin sote-palveluihin.

SámiSoster ry esittää, että uudistuksen yhteydessä

- 1) selvitetään pikaisesti, miten uudistukseen liittyvien maakunnallisten itsehallintoalueiden muodostaminen ja aluehallinnon uudistaminen suhteutuu saamelaisten perustuslaillisen itsehallinnon tarkoitukseen, tavoitteisiin ja kehittämistarpeisiin eritoten sosiaali- ja terveydenhuollon osalta,
- 2) turvataan laaditun selvityksen pohjalta yhdenvertaisesti saamelaiserityisten sote-palvelujen järjestäminen ja tuottaminen saamelaisten omaehtoisen ohjauksen puitteissa. Tämä voisi tapahtua esimerkiksi niin, että Lapin maakunnallisen itsehallintoalueen yhteyteen asetettaisiin erityinen saamelaistoimielin, jonka toimivaltaan kuuluisi itsenäisesti päättää saamelaiserityisten sote-palvelujen järjestämisestä ja kehittämisestä Lapin maakunnassa. Tällä toimitelmällä voisi olla myös valtakunnallinen vastuu saamelaiserityisten sote-palvelujen kehittämisestä, yhteensovittamisesta ja yhdenvertaisesta laadusta sekä palveluihin liittyvästä tiedontuotannosta. Saamelaisten itsehallintoperiaatteen toteutumisen turvaamiseksi saamelaistahojen kuten SámiSoster yhdistyksen nimeämällä edustajilla tulisi olla enemmistö kyseisessä toimielimessä. Saamelaisedustuksen lisäksi Lapin maakunnallinen itsehallintoalue nimeäisi edustajansa toimielimeen, jotta saamelaiserityisten palvelujen ja alueen muulle väestölle tarkoitettujen palvelujen yhteensovittaminen voitaisiin varmistaa. Toimielimen tukena tulisi olla riittävästi valmistelevaa henkilöstöä.
- 3) valmistellaan 2. kohdassa tarkoitettua toimielimen asettamisen edellyttämät säännökset otettavaksi sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämislakiin ja tarvittaessa muihinkin uudistuksen yhteydessä säädettäviin lakeihin. Lakiin pitäisi ottaa säännökset ainakin toimielimen tehtävistä, toimivallasta, asettamistavasta ja asemasta itsehallintoalueen organisaatiossa.
- 4) turvataan saamelaiserityisten sote-palvelujen rahoitus vähintään nykyiselle tasolle³ ja osoitetaan rahoitus edellä 2. kohdassa tarkoitettua toimielimen päätettäväksi. Tästä pitäisi ottaa riittävät säännökset sekä sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämislakiin että uudistettavaan valtiosuuslainsäädäntöön.

³ Ks. L kunnan peruspalvelujen valtiosuudesta (1704/2009) siihen myöhemmin tehtyine muutoksineen ja valtion talousarvion momentti 33.60.36

- 5) turvataan saamelaisten asema Lapin maakunnan itsehallintoa toteuttavassa maakuntavaltuustossa ja maakuntahallituksessa varaamalla heille riittävästi edustajanpaikkoja molemmissa elimissä. Saamelaisten edustajat maakuntavaltuustoon voitaisiin valita saamelaisten suoralla kansanvaalilla saamelaiskäräjien vaalien yhteydessä tai edustajien nimeäminen voitaisiin antaa saamelaiskäräjien tehtäväksi noudattaen esimerkiksi samantapaista menettelyä kuin saamelaisten edustajan valitsemisessa evankelis-luterilaisen kirkon ylimpään elimeen kirkolliskokoukseen (ks. kirkkolaki 1054/1993, 20. luvun 1 § ja 17. b luvun 2 §). Saamelaisedustajien valintamenettelystä maakuntavaltuustoon ja maakuntahallitukseen pitäisi ottaa säännökset maakuntalakiin ja tarvittaessa saamelaiskäräjälakiin sekä muihin uudistuksen yhteydessä annettaviin säädöksiin.

Lisäksi yhdistys pitää tärkeänä turvata raja-alueyhteistyön edellytykset saamelaiserityisten palvelujen järjestämisessä sekä lainsäädännöllisin että hallinnollis-rakenteellisin keinoin erityisesti Suomen ja Norjan välillä.

Yhdistys toteaa myös, että se on omissa suunnitelmissaan valmistautunut sote-uudistukseen sisältyvän valinnanvapauslainsäädännön sote-asiakkaille tarjoamaan mahdollisuuteen hankkia tarvitsemansa palvelut myös kolmannelta sektorilta. Yhdistys korostaakin tärkeyttä luoda sosiaali- ja terveystalouden yhdistyksille kuten SámiSoster ry:lle tosiasialliset edellytykset tuottaa perustason sote-palveluja. SámiSoster yhdistyksellä on ruohonjuuritaso asiantuntemusta saamelaiskulttuurista ja saamelaisten arkipäiväisistä palvelutarpeista, mitä ei välttämättä ole käytettävissä julkissektorin palveluntuottajilla.

Puheenjohtaja

Ristenrauna Magga

Toiminnanjohtaja

Juha Guttorm